

mettyu-teilor (Accessed 27.04.2017)

18. Tokvil' Aleksis de. Demokratiya v Amerike [Democracy in America] / V. T. Oleynik (per.), Garod'd Dzh. Laski (predisl.). – М. : Ves' mir, 2000. – 559s.

19. Fukuyama F. Doverie: sotsial'nye dobrodeteli [Trust: social virtue]. – М.: ООО «Izdatel'stvo ASTZAO NPP «Ermak», 2004. – 730 s.

Новакова Е. В., доктор политических наук, профессор, профессор кафедры политических наук Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманов (Киев, Украина), E-mail: nev_lg@ukr.net

Тренд популизма в современном политическом процессе.

***Аннотация.** В статье рассматриваются современные факторы развития политического популизма, учитывая его отрицательный смысл, что проявляется в ключевых принципах и методах деятельности. Анализируются основные качественные характеристики популизма как политического явления. Исследуется причина его популярности в современном общественно-политическом пространстве, а также последствия применения как для самих популистов, так и для общества в целом.*

***Ключевые слова:** популизм, политика, политическая идеология, гражданское общество.*

Novakova O., doctor of political Scienses, Professor, professor of the Department of political science, National Pedagogical Dragomanov University (Kiev, Ukraine), E-mail: nev_lg@ukr.net

Trend of populism in modern political process.

***Abstract.** This article reviews new factors of political populism because of its mostly negative content that appears in the key principles and methods of work. Analyzes key quality characteristics of populism as a political phenomenon. Investigate the reason for its popularity in today's socio-political space, and the implications of both for the populist and society as a whole.*

***Keywords:** populism, politics, political ideology, civil society.*

УДК 324: 321.74 „713”(11)

Поліщук І. О.,

професор, доктор політичних наук,
професор кафедри соціології та політології,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна), E-mail: I_polischuk@ukr.net

ПОСТКОМУНІСТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ: ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У компаративному контексті розглянуто особливості політико-режимної та електоральної еволюції пострадянських України та Росії. Виокремлюються специфічні траєкторії розвитку названих країн у постсоціалістичний період. Встановлюються оригінальні та спільні характеристики у демократичному транзиті обох пострадянських суспільств. Формулюються прогностичні зауваження щодо можливого політико-режимного розвитку України та Росії. Демократизація трактується як провідна тенденція світового та вітчизняного політичного процесу.*

***Ключові слова:** політична культура, пострадянське суспільство, посткомуністичний транзит.*

Актуальність заявленої теми полягає у тому, що зіставлення основних характеристик електоральної культури пострадянських України і Росії дозволяє краще простежити в них специфіку транзитивних процесів, адже саме електоральна культура є необхідним індикатором якісних політико-системних трансформацій у перехідних суспільствах. Природа політичного режиму детермінує врешті-решт усі інші політичні показники в тій чи іншій державі. Сьогодні у світі існують країни, політичні режими яких не можна віднести до класичної типологізації:

авторитарний, тоталітарний та демократичний. Їхні гібридні політичні режими знаходяться в певній «перехідній зоні» між демократією та авторитаризмом: після усунення антидемократичного режиму процес демократичної консолідації в них просунувся незначним чином або загальмувався. Функціонування їх з точки зору демократії виглядає проблематичним, хоча певні народоправчі елементи присутні.

Розглядаючи **наукову бібліографію проблеми**, слід наголосити, що особливої уваги заслуговують нароби у дослідженні електорального процесу В. М. Бебика, Г. Г. Почепцова, М. В. Примуша, О. О. Чемшита, Н. Ю. Ротар та ін. Різноманітні фактори впливу на виборчий процес у постсоціалістичних суспільствах у своїх роботах аналізують М. Авксент'єв, Л. Амджадін, Ю. Привалов, Т. Андрущенко, О. Барановський, І. Вілента, О. Грязнова, О. Дергачов, Л. О. Кочубей, Н. Лікарчук, С. Новіков, В. Петренко, Р. Старовойтенко та ін.

Головна **мета** даної статті полягає в тому, щоби встановити особливості посткомуністичного транзиту України та Росії.

Американський політолог Ф. Закарія для позначення складних політичних режимів впроваджує поняття «неліберальна демократія». Його суть полягає в тому, що деякі механізми демократичного правління використовуються, включаючи формальне утвердження правлячої еліти на важливих посадах через виборчу процедуру. Але вибори здебільшого не мають змагального (вільного) характеру. Як правило, в неліберальних демократіях широко використовуються маніпулятивні та дискримінаційні практики з боку правлячої еліти, що виявляється в різних формах: від погроз та застосування фізичної сили по відношенню до опозиційних сил та їх кандидатів, підпорядкованості переважної більшості засобів масової інформації правлячій еліті, до залучення урядової адміністрації до діяльності, спрямованій на досягнення перемоги правлячої еліти на виборах. Прикладами неліберальних демократій сьогодні вважаються Індія, Єгипет, Росія [1, с. 25].

Думається, що Україна часів президентства Л. Кучми теж цілком може вважатися неліберальною демократією, але після «Помаранчевої революції» 2004 року почали складатися деякі передумови для реальної демократизації нашого політичного режиму, серед яких найважливішою є свобода слова, що прийшла з ліквідацією монополії клану Л. Кучми на українські телеканали (в часи його правління всі телеканали в Україні контролювали його зять В. Пінчук та люди, близькі до глави адміністрації Президента – В. Медведчука).

Щодо Росії, то варто підкреслити той факт, що режим неліберальної демократії тут отримав навіть свої політологічні назви: «режим керованої демократії» або «суверенної демократії». «Суверенна демократія» є відносно новим поняттям, яке належить до розряду ноу-хау, та висунута кремлівськими політичними теоретиками для обґрунтування «свого, окремого російського демократичного шляху». Так, один з кремлівських функціонерів Владислав Сурков розробив концепцію «суверенної демократії», яка базується на таких засадах: самодержавство вільного народу («влада в Росії обирається та формується і спрямовується винятково російською нацією»), протистояння глобальній диктатурі («плоди глобалізації породжують не тільки надію на всеохоплююче процвітання, але й спокусу глобального панування»), справедливість для кожного в Росії та для Росії в світі («креативна російська нація, яка спрямовує хід історії») [2]. Ця концепція фактично виступає в ролі ідеологічної ширми для прикриття авторитарного реверсу Росії, який відбувся в ході другої каденції президентства В. Путіна. «Суверенність» у російському випадку служить для обґрунтування існування «своїх», псевдодемократичних елементів у політичному режимі, які є неприродними для будь-якого режиму ліберальної демократії в західних країнах.

Отже, за критерієм типології політичних режимів політичну культуру трьох досліджуваних нами країн можна класифікувати наступним чином. В Україні та Росії натепер існує маргінальна (у сенсі «неусталена») політична культу-

ра. В Україні після «Помаранчевої революції» 2004 року формується початкова демократична політична культура з превалюванням олігархічних тенденцій, авторитарні нашірвання попередньої епохи повільно почали відступати, формуються деякі передумови для відновлення національної демократичної традиції. Але фактично на сьогодні в Україні існує **олігархічний режим електоральної демократії**, за якої народ на конкурентних виборах обирає еліту, але всі важелі управління (в тому числі й формування пропозиції на політичному ринку) знаходяться в руках небагатьох представників крупного національного капіталу. Це може бути ще названо «кланократія» або плутократія. В Росії зараз політичну культуру можна кваліфікувати як неліберально-демократичну, в якій відбувається протиборство деяких демократичних та авторитарних елементів з превалюванням останніх, що також відповідає національній російській автократичній традиції. Для політичної ментальності росіян домінантою є така цінність, як «справедливість», а не «свобода». Звідси виникають такі ідеологеми, як «суверенна демократія», або «демократична імперія», «окремий шлях Росії». Ліберальні цінності ніколи не були притаманні широкому загалу російського народу, який завжди мав своє власне, часто-густо ірраціональне уявлення про «велич Росії». Тому конструювання нових ідеологем, які б примірили національну російську традицію й ментальність з політичним фасадом західного взірця, необхідним для зовнішньої легітимації російської влади, виглядає цілком виправданими вправами кремлівських теоретиків.

Відповідно до типології політичної культури можна визначити й різновиди електоральної культури цих країн, адже виборчий процес в них протікає згідно зі згаданими особливостями здійснення поточного політичного курсу в межах названих політичних режимів.

Важливо визначити траєкторію політико-культурних трансформацій у досліджуваних нами країнах. У цьому зв'язку важливо підкреслити, що сам початок посткомуністичних перетворень в Україні та Росії має істотні розбіжності. Так, в Україні сталася революція згори – національна революція під тиском Народного Руху України у виконанні колишньої компартноменклатури на чолі з комуністичним ідеологом Л. Кравчуком, обраним першим Президентом України. Це багато в чому призвело до того, що в період з початку 1990-х до середини 2000-х рр. в **Україні** характер трансформацій відбувався у вигляді **еволюції** електоральної культури (за низхідною для лівих), що полягає у поступовій переорієнтації настанов політичної культури виборців з лівих етатистсько-патерналістських цінностей комуністичної епохи на традиційні правоцентристські цінності європейської демократії (ліві з кожними новими виборами стабільно втрачають електорат). В **Росії** демонтаж тоталітарної системи стався первісно згори та був підкріплений перемогою на перших виборах Президента креатурою реформаторського крила КПРС Б. Єльцина. Потужний демократичний імпульс був спалюваний невдалими економічними реформами, які призвели до зубожіння переважної кількості населення, тому в середині та наприкінці 90-х демократична еволюція електоральної культури Росії ускладнюється правоавторитарною небезпекою (високий відсоток голосів ЛДПР В. Жириновського) та лівоавторитарною небезпекою (реальна конкуренція на президентських виборах 1996 для Б. Єльцина лідера КПРФ Г. Зюганова). Перемога в 2000 році та особливо в 2004 році В. Путіна, в 2008 році Д. Медведєва, формування конституційної більшості на чолі з провладною «Єдиною Росією» за підсумками парламентських виборів 2003, 2007 років зумовлюють завуальований **авторитарний реверс** у розвитку політичного режиму та політичної культури Росії, який можна вважати поверненням до національної авторитарної традиції.

Можна класифікувати електоральну культуру України та Росії за таким критерієм, як насиченість політичного ринку та кількість партій, що представ-

ляють воутингову партійну систему (партії, за які голосують). За вказаними критеріями, в **Україні** виборці виявляють консерватизм і, незважаючи на велику пропозицію на національному політичному ринку (зареєстровані понад 160 політичних партій), стабільно обирали 7–8 (в 2006, 2007 рр. – 5) політичних сил, що вже мають історичні традиції (КПУ, СПУ, Партія регіонів, ВО «Батьківщина» – основа Блоку Юлії Тимошенко, Народний Рух України – складова частина Блоку «Наша Україна» та ін.) В **Росії** політична пропозиція є набагато меншою порівняно з Україною, адже зареєстровано 35 політичних партій, при цьому стабільну підтримку російського електорату мають 4–5 політичних сил, які репрезентують владу («Наш дом – Росія» 1995, 1999 рр. «Єдинство»-«Медведь» 1999 р., «Єдина Росія» 2003, 2007 рр.), праву, кишенькову опозицію (ЛДПР), ліву опозицію (КПРФ) та демократичну опозицію («Яблоко» до 2003 р.). Це свідчить про консерватизм та чітку структуру культури російського електорату, яка нівелює шанси на успіх нових непровладних політичних сил.

За таким критерієм, як раціональність політичного вибору мусимо констатувати, що тут спостерігаємо спільні риси в електоральній культурі Росії та України. В наших країнах у виборців існує превалювання ірраціональних чинників серед мотивів голосування, які пов'язані з емоційним сприйняттям особистості лідера тієї чи іншої політичної сили. Програмні положення політичних партій мають другорядне значення для виборців, що є ознакою нерозвинутої електоральної культури та показником недостатньо розвинутого рівня політичної свідомості.

Як слушно зауважував С. Г. Рябов, внаслідок виборів відбувається зосередження волі багатьох людей, втілення їх у волі представника або представницького органу – парламенту перш за все. Вибори є способом «фокусування» волі народу в постаті обранця. Віддаючи свій голос на виборах, громадянин республіки немовби укладає своєрідну угоду з певною політичною силою (партією чи окремим депутатом) про тимчасове передання своєї частки влади. Отож, акт голосування на виборах можна оцінити як процедуру такого передання, а ухилення від участі у виборах – як незгоду передавати владу, розпоряджатися нею у такий спосіб або й як відмову від своєї частки влади [5, с. 22].

Як на мене, врешті-решт масове ігнорування виборів з боку електорату призводить до виникнення проблеми достатньої демократичної легітимності обраної влади та демократії як системи (мотив байкотування – незгода передавати владу або відмова від своєї частки влади показові самі по собі). Демократія як принцип правління – це влада, що отримала мандат більшості народу (50% + 1 голос). Якщо у виборах взяли участь менше 50% виборців, то виникає питання про легітимність самої демократії як системи правління та легітимність обраних меншістю політиків. Це при тому, що кількість голосів потім ще розподіляється між різними політиками та політичними силами та визначається більшістю з тих, хто взяв участь у голосуванні. Виходячи з такого критерію, як рівень абсентеїзму, можна виділити наступні типи електоральної культури:

- якщо у виборах беруть участь менше 50% електорату – пасивний, кризоводемократичний тип;
- якщо у виборах беруть участь більше 50% електорату – активний, достатньодемократичний тип;
- якщо у виборах беруть участь більше 70% електорату – високоактивний, демократичний тип.

У цій класифікації електоральна культура Росії до активного, достатньодемократичного типу, електоральна культура України – до високоактивного, демократичного типу. Щоправда, дана класифікація є дещо формальною, бо не враховує сам характер проведення виборів, але разом з тим вона відображає важливий аспект електоральної культури тієї чи іншої нації (електоральна культура США, наприклад, підпадає під активний, достатньодемократичний тип, що цілком відповідає

дійсності).

Окрім базових типів політичної культури, в межах функціонального підходу вирізняють також проміжні та перехідні типи. Проміжні типи політичної культури характерні для країн, політичні режими яких мають низку рис, що притаманні різним режимам. Перехідні типи політичної культури притаманні суспільствам, які знаходяться в процесі трансформації – цілеспрямованого переходу від однієї якості до іншої. Перехідний характер мають посткомуністичні суспільства, коли зберігаються ще багато тоталітарних нашарувань, але набирають силу паростки нової демократичної культури, виникають також рецидиви авторитаризму. Політична культура перехідного суспільства має гетерогенну структуру, тобто характеризується протистоянням культур різних соціальних груп.

Політична культура досліджуваних нами країн багато в чому є культурою перехідного типу. Різниця полягає в тому, наскільки просунулася та чи інша країна по шляху демократизації. В цьому контексті Україна з відставанням теж торує шлях реальної демократизації, Росія ж фактично згорнула демократичні реформи. Більшість сучасних політологів зазвичай розглядають типологію політичної культури менш диференційовано та виокремлюють два основні типи політичної культури: демократичний та авторитарний (лише в крайньому вираженні – тоталітарний). Авторитарна культура має своїм праобразом культуру підкорення Г. Алмонда. Для неї є притаманним жорстке управління політичною системою та суспільством, централізація та уніфікація виховання та освіти, жорсткий контроль за політичною діяльністю громадян. Характерними ознаками такого типу політичної культури є не проведення конкурентних виборів, а демонстрація єдності влади й народу, не вираження групових інтересів, а показ єдності народу, не підкреслення своєї індивідуальності, а розчинення в колективі. Політичні заходи в суспільстві, де превалує авторитарна культура, мають показний та демонстративний характер: довести всьому світові непохитність правителів, налякати свого, як правило, зовнішнього супротивника тощо. Часто для підтримання єдності всіх груп людей існує необхідність у пошуку зовнішнього ворога, якого обов'язково знаходять в «імперіалізмі», не «того тлумачення» релігії, «не тієї» раси, «не тієї нації» тощо. Ознакою такої культури, як правило, виступає відмова від загальнолюдських цінностей і норм. Вищими цінностями оголошуються класові, релігійні або расові. Владою цілеспрямовано виховується у громадян ксенофобія, агресивність до всіх, хто має іншу точку зору, колективізм, стремління до рівності в усьому. Демонстративна лояльність народу до своїх правителів після їх розставання з владою змінюються презирством, ненавистю та осміянням. В даній культурі існує певна роздвоєність: є офіційний та неофіційний її зріз. Офіційний включає показні церемоніальні політичні уявлення, а неофіційний – це політичні відносини на основі загальнолюдських цінностей (обмін думками в кулуарах, у вузькому колі друзів). Звідси виникає роздвоєність не тільки політичних цінностей і норм, але й політичної свідомості. Люди думають одне, говорять інше, а роблять третє.

Виходячи з наведених характеристик авторитарної культури, слід підкреслити, що всі три країни, які ми розглядаємо, значно віддалилися від означених характеристик, хоча елементи авторитарних проявів зберігаються й дотепер. Скажімо, «керована демократія» в Росії зумовлює багато в чому показний, бутафорний, непрозорий, неконкурентний характер такого важливого політичного заходу, яким є вибори. Приклади ескалації напруги навколо «не тих націй» в Росії: чеченська війна, антигрузинська та антиукраїнська кампанії після перемоги в цих країнах демократичних революцій. Російський імперіалізм проявляється в гаслі «енергетичної імперії» і т.ін. В Україні національна толерантність торпедується антилюдськими вчинками місцевих скінхедів (вбивства чорношкірих студентів), земельними та іншими сутичками між кримськотатарським та слов'янським населенням, силовим протистоянням та кримінально-державним терором в ході ма-

сових протестів 2014 р. Проте, найбільше спостерігаємо авторитарних рудиментів у політичній культурі Росії.

Демократична політична культура (за Г. Алмондом – культура участі) формує гнучку, саморегулюючу політичну систему зі зворотнім зв'язком у вигляді науково досліджуваної громадської думки. Держава здійснює допомогу у вихованні та освіті громадян, але не уніфікує жорстко ці процеси. Демократична культура формується природним шляхом за умов дотримання прав і свобод людини та реальної можливості їх захисту через судову систему. Політичні заходи носять природний, а не показовий характер. Припускається плюралізм думок та інтересів. Відбувається не показна, а дійсна політична боротьба в межах існуючого законодавства. Тут немає офіційного та неофіційного прошарків культури, але демократична культура є різноманітною та диференційованою. Вона охоплює різні групи, страти й класи суспільства. Характерними ознаками цієї культури є індивідуалізм, прагнення компромісів і консенсусу, відкритість, превалювання загальнолюдських моральних норм. Реальна оцінка стану політичної культури в Україні та Росії, на жаль, не дає змогу стверджувати, що демократична культура в наведеній нормативній версії цілком вкорінилася у громадян наших держав.

Прибічники функціонального підходу Т. Парсонс, Є. Вятр, Ф. Шміттер, Г. О'Доннелл, В. Кіммерлінг вважають, що демократична культура виявляється в розвинутій мережі зв'язків між владою та громадянським суспільством, у взаємодії між державними інститутами та органами місцевого самоврядування. Ключовою категорією в цій концепції є демократичний потенціал, який має такі характеристики, як наявність елементів демократичної політичної культури в ціннісних орієнтаціях та зразках поведінки громадян.

На мій погляд, описаний демократичний потенціал того чи іншого суспільства не може з'явитися невідомо звідки. Це складна соціальна система, яка зазвичай (у 90% випадків) виростає з національної політичної традиції. Можна погодитися з С. Хантінгтоном та Ш. Авінері у тому, що демократизація навздогін, нав'язана ззовні модернізація призводять до руйнування традиційних структур та призводять до протилежних задуманим наслідків. Демократичні «відливи» або реверси першопричиною мають якраз невідповідність демократичної системи природним настановам політичної ментальності певного народу, який не знав демократичної традиції та апіорі сприймає демократичний режим як щось чуже та нав'язане. О. Волошин, роблячи звіт за підсумками «круглого столу» з питань державного будівництва в Україні, наводить думку Ф. Фукуями, що тиск ззовні на користь демократичного державного будівництва далеко не завжди приводить до бажаних результатів. Наприклад, британцям вдалося створити дієздатні демократичні інститути в Індії, Гонконгу та Сінгапурі, але в Африці їх зусилля ні до чого не призвели. Що стосується Німеччини і Японії, там американцям ні для чого було займатися власне будівництвом держави як такої – достатньо було замінити основу його легітимності на демократичну. Однак у багатьох інших країнах – наприклад, на Кубі, Філіппінах, Гаїті, а також у Домініканській Республіці, Мексиці, Панамі, Нікарагуа та Південному В'єтнамі – Сполученим Штатам так і не вдалося побудувати ефективні демократичні державні інститути. Нагляд ззовні має поєднуватися з внутрішніми нормами поведінки [6, с. 67–68].

У нашому випадку можемо констатувати, що демократичний потенціал сучасних України та Росії є помітно неоднаковим. Коріння маємо шукати в політичній традиції цих країн. Україна має своєрідну демократичну традицію і в перспективі – демократичний потенціал національної політичної культури. Головне завдання полягає в тому, щоб відновити, реанімувати національну демократичну традицію України, «повернути» громадян в лоно їх природних національних політичних настанов, які були притаманні їх пращурам.

Таким чином, найбільш проблематично шанси на успіх демократичного про-

екту виглядають в Росії. Ускладнює демократичний транзит в цій країні авторитарна національна традиція, яку можна модернізувати та перетворити на демократичну лише за умови наявності сильної волі найвищого політичного керівництва країни та динамічного розвитку «агентів» демократії – вільних засобів масової інформації, громадських асоціацій, середнього класу, опозиційних політичних сил тощо. Всього цього в сучасній Росії немає в достатній для розгортання процесу демократизації мірі, тому і немає підстав для будь-якого оптимістичного прогнозу розвитку російської демократії. Парламентська 2007 р. та президентська 2008 р. виборчі кампанії остаточно закріпили статус кво «суверенної» демократії (псевдодемократії), фактично авторитарний режим у Росії. Звичайно, Україна, яка стала на шлях справжньої демократизації, зацікавлена в іншому сценарії розвитку подій. На мій погляд, є дуже привабливою ідея американського політолога З.Бжезинського про те, що Україна може і має виступити «локомотивом» демократичного процесу в східнослов'янському світі, насамперед для Росії, адже взаємний вплив двох країн одна на одну залишатиметься у будь-якому випадку.

Перспективним напрямком подальших досліджень є проведення компаративістського політико-системного аналізу сучасних України та Росії.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy // Foreign Affairs, 1997, Vol. 76, № 6, P. 22–43.
2. Сурков В. Справедливість для кожного в Росії и для Росії в мире – URL: <http://www.izvestia.ru/politic/article3098626/>
3. Сравнительная политология: Мировой обзор: Учеб. пособие: пер. с англ./ Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром М., Р. Далтон. – М., : Прогресс, 2002. – 547 с.
4. Шестопап Е. Б. Психологический профиль российской политики 1990-х: Теорет. и прикл. проблемы полит. Психологии. – М.: РОССПЭН, 2000. – 431 с.
5. Рябов С. Г. Політичні вибори. – К.: ТанDEM, 1998. – 96 с.
6. Волошин О. Государство только начинается: Отчет по итогам «круглого стола» по вопросам гос. строительства в Украине // Эксперт, 2006, 23–29 окт., С. 64–69.

REFERENCES:

1. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy // Foreign Affairs, 1997, Vol. 76, № 6, P. 22–43.
2. Surkov V. Spravedlivost' dlya kazhdogo v Rossii i dlya Rossii v mire [Justice for everyone in Russia and for Russia in the world] – URL: <http://www.izvestia.ru/politic/article3098626/>
3. Sravnitel'naya politologiya: Mirovoy obzor: Ucheb. posobie: [Comparative politics: a Global review]. – М., : Progress, 2002. – 547 s.
4. Shestopal E. B. Psikhologicheskiy profil' rossiyskoy politiki 1990-kh: Teoret. i prikl. problemy polit. Psikhologii. [Psychological profile of Russian politics of the 1990s: Theoretical and stick. problems watered. Psychology] – М.: ROSSPEN, 2000. – 431 s.
5. Riabov S. H. Politychni vybory [Political elections.]. – К.: Tandem, 1998. – 96 s.
6. Voloshin O. Gosudarstvo tol'ko nachinaetsya: Otchet po itogam «kruglogo stola» po voprosam gos. stroitel'stva v Ukraine [The State is just beginning: report on the results of the «round table» on issues of state construction in Ukraine] // Ekspert, 2006, 23–29 okt., S. 64–69.

Полищук И. А., доктор политических наук, профессор, профессор кафедры социологии и политологии, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого (Харьков, Украина), E-mail: I_polischuk@ukr.net

Посткоммунистические трансформации в Украине и России: политико-культурный аспект.

Аннотация. В компаративном контексте рассмотрены особенности политико-режимной и электоральной эволюции постсоветских Украины и России. Выделяются специфические траектории развития названных стран в постсоциалистический период. Устанавливаются оригинальные и общие характеристики в демократическом транзите двух постсоветских обществ. Формулируются прогностические замечания относительно возможного политико-режимного развития Украины и России. Демократизация трактуется как ведущая тенденция мирового и отечественного политического процесса.

Ключевые слова: политическая культура, постсоветское общество, посткоммунистический транзит.

Polishchuk I., doctor of Political Sciences, professor, professor of the Department of sociology and political science, Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkov, Ukraine), E-mail: I_polischuk@ukr.net

The post-communist transformations in Ukraine and Russia. The political-cultural aspect.

***Abstract.** The peculiarities of political, regimal and electoral evolutions of post-Soviet Ukraine and Russia are considered in the comparative context. The specific development trajectories in the mentioned countries during the post-socialistic period are singled out. The original and general characteristics in the democratic transition process of the two post-Soviet countries are defined. Forecasting remarks concerning possible political and regimal development of Ukraine and Poland are formed. The democratization is defined as a leading tendency of the world and Ukrainian political proces.*

***Keywords:** political culture, post-Soviet society, post-communist transition process.*

УДК 323.39(477)

Циба В. М.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та права Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, співредактор міжнародного часопису «Ідеологія і політика» (Ніжин, Україна), E-mail: stemeon@gmail.com

**«ДЕКОМУНІЗАЦІЯ» І ЛЕГІТИМАЦІЯ
ПРАВЛЯЧОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ**

***Анотація.** У статті показано ідеологічний контекст та вибірковий характер «декомунізаційного» законодавства, його прямий стосунок із етноцентричною політикою пам'яті. Автор доводить, що «декомунізація» є спробою легітимації нової політичної еліти України, котра за умов поточної економічної кризи та військового конфлікту на Сході країни обрала радикальний спосіб конструювання національної ідентичності. Така модель консолідації небезпечна тим, що, з одного боку, деінтегрує соціально-, етнічно- й регіонально неоднорідне українське суспільство, а з іншого, завдає суттєвого удару по зовнішньополітичному іміджу України як суб'єкта євроінтеграції.*

***Ключові слова:** «декомунізація», легітимація, ідентичність, націоналізм, конструкт, політика пам'яті, історичне минуле, Український інститут національної пам'яті.*

9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила пакет законів про здійснення процесу т.зв. «декомунізації» (надалі – Закони). Хоча формально текст законів передбачав боротьбу з наслідками як нацистського, так і радянського тоталітарних досвідів, у політичному сенсі головним спрямуванням кампанії стала боротьба не зі спадщиною нацистського минулого (адже ще за радянської доби практично всі символи та історичні артефакти націонал-соціалізму були знищені або потрапили до державних музеїв), а з колективною пам'яттю про радянську владу та соціалістичний експеримент на Україні. Не менш важливим аспектом політики «декомунізації» мало стати створення в суспільстві нової ідеологічної атмосфери, суголосної орієнтації країни на європейські цінності і стрімке дистанціювання від спільних з Росією практик комеморації. Поняття «декомунізація», яке є саме по собі жорстким ідеологічним конструктом, репрезентує особливості зміни внутрішньополітичної ситуації в Україні після Євромайдану 2013–2014 років. Опис змісту та структурної динаміки цієї трансформації є необхідною складовою прогнозування соціально-політичних наслідків «декомунізації».

У своїй статті я розгляну специфіку «декомунізації» як інструмента формування нової ідентичності українського суспільства у руслі ініційованої згори «політики пам'яті». Отже, спершу я окреслю тенденції політики пам'яті, провадженої попередніми українськими урядами, проаналізую правовий характер згаданих Законів, і, нарешті, розгляну питання про відношення «декомунізаційного» зако-